

22. DÖNEM MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ ÜZERİNE NOTLAR*

Muharrem Kılıç

A-GENEL SAPTAMALAR

1-Katılım:

3 Kasım 2002'de yapılan 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin toplu sonuçlar bakımından en dikkat çekici yönü, katılım oranının '99 seçimlerine göre 7,95 puan düşmüş olmasıdır. Kayıtlı seçmenlerin 8,6 milyonu sandığa gitmemiştir. Bu, sandığa gitmeyen seçmen sayısında, 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimlerine göre 3,8 milyonluk bir artışı ifade eder. Son seçimlere katılım, 1980 sonrasında yapılan 6 genel seçim içinde en düşük olanıdır. %79,14'lük katılım oranı, bir önceki seçimin Diyarbakır'da gerçekleşen minimum oranın (%79,42) bile altındadır.

Seçime katılmamanın değişik nedenleri olabilir. Ancak katılım oranındaki yaklaşık 8 puanlık azalma, önceki seçimlerde sağlanan katılım oranları gözönüne alındığında, keskin bir düşüşü göstermektedir. Bunu, sadece seçmen kütüklerindeki yazım hataları, elde olmayan nedenlerle oy kullanamama, olağan ilgisizlik ya da alışılmış protesto faktörleriyle açıklamak zordur. Düşüşün ana nedeni, seçmenin siyasi partilere ve seçime karşı inancsızlığı ve kızgınlığıdır. Düş kırıklığı, küskünlük, kararsızlık ve güvensizlik biçiminde ortaya çıkan bu tepki sıradışı bir protesto boyutuna ulaşmıştır.

Aslında bu sonuç, seçim öncesinde yapılan kamuoyu araştırmalarının bulguları ve seçim kampanyalarına yönelik gözlemlerle de uyumludur.

2-Geçersiz Oy:

Geçersiz oy sayısı ve oranı 18 Nisan 1999'da yapılan seçimlere göre azalmıştır. Ancak o seçimlerdeki yüksek geçersiz oy kullanımının başlıca

*Seçimlere ilişkin sayısal bilgiler, Yüksek Seçim Kurulu'nun birleştirme tutanaklarındaki duruma göre ilan ettiği ve 10 Kasım 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan seçim sonuçlarından alınmıştır.

nedeni, genel milletvekili ve yerel seçimlerin birarada yapılması ve aynı anda çok sayıda oy pusulası kullanıldığından bunun karışıklıklara yol açmış olmasıdır.

Son seçimler tek oy pusulası ile yapıldığı halde geçersiz oylar %3,78 oranına ulaşmıştır ki, bu oran, kıyaslama için daha uygun olan 1995 genel seçimlerindeki orandan biraz yüksektir. Aslında hata sonucu geçersiz hale gelen oy sayısının giderek azalması umulur. Küçük de olsa geçersiz oylardaki artış, isteyerek geçersiz oy kullanımının arttığını gösterir. Bu tercih de, siyasi partilere yönelik tepkinin farklı bir dışavurumu olarak yorumlanabilir.

3-Oy Kayması:

Partiler arasındaki oy kayması son seçimlerde de hızlanarak sürmüştür. 1999 seçimlerinde ilk 5 sıraya yerleşen ve toplam 25,2 milyon oy alarak TBMM'ne giren partiler (DSP, MHP, FP/SP, ANAP ve DYP), bu seçimlerde sadece 8,4 milyon oy ile yetinmişlerdir. Bu partilerin son seçimlerde ilk kez oy kullanmaya hak kazananlardan hiç oy alamadıklarını varsaysak ve diğer küçük partileri hiç hesaba katmasak dahi, minimum oy kayması 16,8 milyondur. Önceki seçimlerde de görülen kitlesel oy kaymaları, 3 Kasım'da zirveye çıkmış olup, seçmen ile partisi arasındaki bağların büsbütün çürüdüğünü ve hatta koptuğunu açıkça göstermektedir.

Bugüne kadar hiçbir seçimde görülmeyen hacimdeki bu oy akışkanlığının hangi yönde ve daha ne kadar süreceği şimdiden kestirilemez. Başka bir deyişle bu seçimlerde yapılan tercihlerin kalıcı olup olmadığı söylenemez. Ancak şurası belirtilmelidir ki, önceki seçimlerde gerçekleşen oy kaymaları, geçmişleri eskiye dayanan partiler arasında olmuştu. Dolayısıyla siyaset sahnesine yeni partilerin girebilmesine yol açmamıştı. Öte yandan oy kayması esas itibarıyla, merkez sağın her seçimde oy yitirmesi şeklinde bir trend izleyegelmişti. Merkez sol partilerden SHP/CHP, sürekli oy kaybetmiş olsa da, toplam merkez sol oyların oranı %33 ile %25 arasında iniş çıkışlı bir seyir izlemişti. Radikal sağ ise, 1999'da FP'den MHP'ye olan oy kayması dışında, toplam oyunu sürekli artırmıştı. Oysa 3 Kasım'da sadece merkez sağ değil, eski radikal sağ ve merkez sol da esaslı oy kaybına uğramış ve bunun doğal sonucu olarak farklı türden bir değişiklik gerçekleşmiştir: Kurulu partiler düzeni büyük ölçüde yıkılmış ve yeni partiler dönemi açılmıştır.

4-Oy Temerküzü:

2002 seçimlerinin ileriye dönük önemli sonuçlar doğurması bakımından en belirgin özelliği, oyların eskisi gibi dağılmayıp, iki partide yoğunlaşmaya başlamasıdır. AKP ve CHP'nin toplam oy oranı %53,7 olmuştur ki, son üç seçimde ilk iki sırayı alan partilerin oyları bu orana erişememişti. Böylece

1987'de başlayan oy bölünmesi dönemi sona ermektedir. Yeni başlayan ve dolayısıyla henüz belli bir düzeyin üstüne çıkamayan oy temerküzünün kuşkusuz bazı sonuçları olacaktır.

a-) Oyların iki partide toplaşmasının birinci sonucu, uzun süreden beri ilk kez TBMM'ne sadece iki partiden milletvekili seçilebilmiş olmasıdır. %10'luk ülke barajına karşın Parlamento'ya 1987'de 3, diğerlerinde ise 5 parti girebilmişti. Aslında örtülü ittifaklar nedeniyle bu sayı daha fazla olmuştu. Şimdi ise iktidar ve muhalefetten oluşan iki partili bir Meclis vardır. Bu durum, sadece TBMM'ni ilk kez bu kadar az sesli ve renksiz hale getirmemekte, aynı zamanda iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde, tehlikeli bir cepheleşmenin tohumlarını da içinde taşımaktadır.

b-) Oy temerküzünün ikinci sonucu, 11 yıllık koalisyon hükümetleri döneminin sona ermesi ve TBMM'deki sayısal desteği bakımından çok güçlü bir tek parti iktidarının yeniden yolunun açılmasıdır. Bu durum, ekonomik istikrarsızlıkları siyasal istikrarsızlıklara, onları da siyasetteki bölünmüşlüğe ve koalisyonlara bağlayanları fazlasıyla tatmin edecek ve yakınmalarını giderecek bir tablodur. Öte yandan aynı şey, koalisyonların, iktidar partilerinin başarısızlığına ve izlenen politikaların yanlışlığına bir bahane olarak kullanılmasının da yolunu tıkayacak ve böylelikle yurttaşların partileri ve politikaları daha iyi tartmasına yarayacaktır.

c-) Ancak oy toplaşması, esasen %10'luk ülke barajından kaynaklanan 'temsilde adaletsizlik' sorununu daha da ağırlaştırmıştır. Her şeyden önce, oy kullanan seçmenlerin %46'sının iradesi Parlamento dışında kalmıştır. Seçime hiç katılmayanlarla birlikte düşünüldüğünde 'temsil zaafı' daha da belirgindir. Bugünkü haliyle TBMM, gerçekte seçme hakkını haiz yurttaşların %54'ünün değil, sadece %41'inin eğilimini yansıtmaktadır. Yüksek ülke barajı ve oy temerküzünün ortak etkisiyle ortaya çıkan bu durum, yurttaşların giderek parlamenter demokrasiden soğuyup umut kesmesine kapı aralayabilecek bir olumsuzluğu içermektedir.

Öte yandan barajı aşan iki parti, Meclis'te, aldıkları oyun çok üstünde bir güç edinmişlerdir. Örneğin iktidar partisi, geçerli oyların %34,3'ünü (toplam kayıtlı seçmenin %26,1'i) almış olmasına karşın, milletvekilliklerinin %66'sını kazanmıştır.

d-) Güçlü oy desteğine dayanan bir tek parti hükümetinin, kararların gecikmeksizin alınması, benimsenen politikaların daha çabuk ve aslına uygun biçimde uygulanabilmesi, siyasetin geleceği ile ilgili belirsizliklerin azalması ve yürütmenin gerek kendi içindeki, gerek yasama ile arasındaki eşgüdümü daha kolay sağlayabilmesi gibi nedenlerle, siyasal istikrara hizmet edeceği varsayılabilir.

Ancak, şu ya da bu nedenle Meclis'e yansımayan %59'luk yurttaş iradesi yüzünden, siyaset Parlamento dışında yeni alanlara kayacaktır. Zaman içinde ortaya çıkan farklılaşma ve hoşnutsuzlukların, parlamento-dışı muhalefet odakları yaratması kaçınılmazdır. TBMM'deki ezici çoğunluğa güvenilerek bu olasılık unutulur ya da gözardı edilirse, ister istemez bir gerginlik kaynağı oluşacaktır.

İktidar partisinin, parlamento ve hükümet içinde çoğulculuğun süzgecinden geçirme gereği duymaksızın tek başına alacağı kararlar, kamusal ve sivil güç merkezlerinin işlevlerinin ve etkinliklerinin fiilen artması yönünde baskı ve arayışlara yol açacaktır. Özellikle dış sorunlar bakımından kritik bir dönemden geçen ve içerde de yapısal dönüşümler ve yeni açılımlar evresinde bulunan Türkiye'de, kapsamlı uzlaşılara mutlak gereksinme olduğu gözden kaçırılır ve sadece konjonktürün ve seçim sisteminin çoğaltan etkisiyle edinilen sayısal güce bakılarak hareket edilirse, söz konusu güç merkezleriyle çatışmanın kapısı da aralanmış olacaktır. Böyle bir durumun ise koalisyonların getirdiği istikrarsızlıktan çok daha olumsuz sonuçlar ürettiği deneyim ile bellidir.

Öte yandan şu da belirtilmelidir ki, ekonomik krizler sadece siyasal istikrarsızlıktan ya da zaf telakki edilen koalisyon hükümetlerinin varlığından çıkmaz. Tek parti iktidarları sırasında da bunalım patlayabilir. Türkiye daha önce bunu üç kez yaşamıştır. Küreselleşen ekonomik ilişkiler dünyasında, ekonomik krizleri tetikleyen ve bizzat yaratan nedenler de çoğalmıştır. Bu nedenle, ekonomik istikrar sağlayacağı beklentisi içinde, tek parti iktidarını, iki partili sistemi ve abartılı bir parlamento çoğunluğu sağlayan adaletsiz seçim sistemlerini yeğlemek ve yüceltmek, anti-demokratik bir içerik taşıması yanında aynı zamanda aldatıcı da olabilir.

5- Siyasi Partiler Tablosundaki Değişim:

a-) 3 Kasım seçimlerinin partiler düzeninde yarattığı değişiklik her türlü tahminin ötesindedir. 21. dönem Parlamentosundaki eski partilerin tamamı yeni dönemde TBMM'nin dışında kalmıştır. İktidar ve muhalefet ayırımı olmaksızın, '99 seçimleriyle Meclis'e giren eski ve dolayısıyla ülkenin kaderinde söz ve yetki sahibi olmuş 5 parti barajı aşamamıştır. Buna karşın, yenilikçilik iddiasıyla mevcut bir partinin içinden 1,5 yıl önce çıkan AKP ile sadece 4 ay içinde adeta yoktan var edilen GP, geçerli oyların %41,6'sını toplamışlardır. Kuruluşları eski olmakla birlikte 21. dönemde Meclis'te yer almayan CHP ve DEHAP'a yönelen oylar da dikkate alındığında, seçmenin TBMM'deki eski partilere tepkisinin ve yenilik arayışının çok kuvvetli olduğu görülmektedir.

3 Kasım seçimleri sadece Parlamentodaki partileri değil, ama onun bir türevi olarak parlamenterleri de yenilemiştir. 21. dönemden gelenler yeni

Meclisin sadece %10'unu tutmaktadır. İlk kez milletvekili olanların sayısı ise 458 olup, mutlak yenilenme oranı % 83'tür.

b-) Seçmen, yukarıda da belirtildiği gibi CHP ve DEHAP hariç, eski partilerden uzaklaşmıştır. Önemli olan, bu uzaklaşmanın geçici bir ayrılık mı, yoksa temelli bir kopuş mu olduğunu kestirebilmektir. Sadece oy kayıplarına bakarak bir öngörüde bulunmak oldukça güçtür. Son yıllardaki oy akışkanlığı ve 3 Kasım seçimlerinin yapıldığı sosyo-psikolojik atmosfer dikkate alındığında, bu güçlük daha da artmaktadır. Kaldı ki AKP iktidarının kendisine oy veren seçmenlerin beklentilerini karşılama anlamındaki performansı, söz konusu uzaklaşmanın türünü de etkileyecektir.

Bu kayıtlar altında, genellemeden kaçınarak, partiler için yine de bazı saptamalar yapılabilir. Seçmenin en ağır biçimde cezalandırdığı ya da yüz çevirdiği parti DSP'dir. Onu sırasıyla SP ve ANAP izlemektedir. Oy kayıpları, üst yönetim sorunları ve ülke genelindeki halihazır oy dağılımları dikkate alındığında, bu üç partinin siyasal hayatta yeniden güç kazanmaları ve eski konumlarına kavuşmaları gerçekten zor, hatta siyasal mucize gibi görünmektedir. Bu 'mucizenin', SP ve ANAP bakımından eğer gerçekleşecekse başta gelen ön koşulu, AKP'nin çok kısa bir süre içinde ağır bir başarısızlığa uğrayarak parçalanmasıdır. Çünkü AKP, en çok SP ile orijinal ANAP'ın özelliklerini taşımakta, dolayısıyla onların yerine oturmaya aday görünmektedir. DSP'nin durumu ise ayrıca incelenmeye değer kadar farklı olup, buna ilerde sıra gelecektir.

Baraj altında kalan DEHAP, MHP ve DYP için durum o kadar umutsuz sayılmaz. GP'nin geleceği ise tümüyle genel başkanının tutum ve kararına bağlı olduğu için, bu konuda bir tahminde bulunmak anlamlı olmaz. Bu partilerin her biri farklı dinamiklere dayandığı için, siyasal birer organizma olarak varlıklarını sürdürebilirler. Ancak, siyasal hayatta birincil dereceden rol oynayacak bir güce erişmeleri, yakın dönemde beklenmemelidir. Belki şimdiden şu kadarı söylenebilir ki, GP'nin gücünü artırarak yaşamını sürdürmesi halinde DYP'nin Batı kırsal kesimindeki şansı azalacak; ve kentlerdeki geleneksel dayanağı olan esnaf ve sanatkarlar arasında yeniden güçlenme şansı bulabilmek için ise, o da AKP'nin çöküşünü beklemek zorunda kalacaktır. DEHAP ise apayrı bir fenomendir. Bağımsızlığını kazanarak, etnik esasa dayalı kalmaktan kurtulup Türkiye'ye seslenen yeni birliktelikler içinde dönüşüme uğramadığı sürece, en iyimser olasılıkla sadece Doğu ve Güneydoğu'daki Kürt kökenli yurttaşların oyları ile yetinecek ve giderek etkisizleşecektir.

c-) Günümüz koşullarında içi giderek boşalıyor olsa da, seçmenlerin bir vakitler kendilerine ve partilere yakıştırdıkları ve oylarının yönünü belirlemede hala kerteriz aldıkları 'sağ' ve 'sol' kavramları aracılığıyla bir betimleme yaparsak, 3 Kasım seçimlerinin ortaya koyduğu tablo şudur:

ANAP ve DYP'de temsil edilen 'merkez sağ', son seçimlerde de erimesini sürdürmüştür. 1987'de toplam %55,4 oy sağlayan bu iki parti, 3 Kasım'da geçerli oyların sadece %14,7'sini alabilmişlerdir.

Buna karşılık, 'Milli görüşü' ve 'Milliyetçi' iki ayrı siyasi akım ile bunların sentezini kapsayan 'Radikal sağ', 1987'de toplam %11 oy alabilmişken, izleyen her seçimde biraz daha fazla oy kazanmak suretiyle sürekli büyümüş ve nihayet 3 Kasım'da %46'yı aşmıştır.

Halen CHP, DSP ve YTP içinde temsil edilen 'merkez sol' ise, 1987'deki %33,3'lük oranı koruyamamış ve 1999'da yaşadığı bir artış dışında, seçimden seçime cazibesini yitirerek nihayet %21,7 oy toplayabilmiştir.

Yerleşik ana politik kümelenmeler penceresinden bakıldığında, 15 yıllık bir dönemin ve bu dönemde yapılan 5 genel seçimin seyir özeti budur. Klasik merkez sağ ve merkez sol küçülmekte ve radikal sağ büyümektedir.

Ancak, yukarıda da değinildiği gibi kurulu partiler düzeninin yıkılmış ve yeni bir dönemin başlamış olması, kendisini en çok, merkez sağ ve radikal sağ kavramlarının yeni baştan tanımlanmasında ve bu ana kümelenmelerin dayandığı yeni toplumsal ve kültürel ittifaklar temelini yeniden oluşturulmasında gösterecektir. Daha açık anlatımla, bugünün 'radikal sağ' dününkünden farklıdır. Bir kere, dayandıkları oy tabanı birbirine yakın hatta aynı olmakla birlikte, bu bloku oluşturan partiler arasında, güncel siyaset pratiği bakımından benzerlik değil giderek artan bir farklılaşma vardır. Örneğin bazı sosyal bilimcilerce kullanılan 'merkez' ve 'çevre' ayırımı açısından bakarsak, hiç değilse zihniyet itibariyle bugün, AKP 'çevre'nin temsilcisi ise, MHP 'merkez'in bir unsurudur. Daha da önemlisi AKP, bazı araştırmalara göre seçmen tarafından yelpazenin en sağında görülüyor olsa da, gerek içinde doğduğu 'Milli görüş' çizgisiyle farklarını ortaya koyan açıklanmış ilke, amaç ve politikaları, gerek Meclis grubunu ve parti örgütünü oluşturan kadroları, gerekse dayandığı sınıfsal ve ideolojik ittifakları bozmaksızın büyük sermaye ile yeni ittifaklar kurmaya dönük çaba ve yatınlıkları dikkate alındığında, merkez sağın yolcusudur. Ya da temkinli olmak gerekirse, AKP merkez sağın yani büyük sermayenin temsilcisi olma yarışının en büyük favorisi, bu potansiyeli en çok taşıyan partidir. O nedenle, AKP iktidarının sürpriz bir başarısızlıkla son bulması hali hariç, önümüzdeki dönemde merkez sağ, AKP tarafından temsil edilecek ve uzun süredir yitirdiği oy gücünü ve saygınlığını onun aracılığıyla yeniden kazanmış olarak baş sıraya oturacaktır.

Dolayısıyla, ileride değinilecek olan AKP'nin dayandığı ve güçlendirmeye çalıştığı ittifaklar çatlayıncaya kadar, siyasetteki asıl sorun, sağın değil, solun nasıl toparlanacağı ve yapılacak sorunudur.

d-) Oy dağılımı bakımından hemen tüm seçimlerde dikkati çeken bir özellik de bölgeseliktir. Partilerin oyu sadece seçimden seçime değil, bölgeden bölgeye, ilden ile de çarpıcı biçimde değişmektedir. Topluma yön veren ekonomi, eğitim, sağlık, iç ve dış güvenlik, yargı, diplomasi vb. temel politikaların merkezden belirlendiği ve uygulandığı üniter bir devlette ve bir yandan pazar ekonomisinin öte yandan kitle kültürünün ülkenin hemen her köşesine nüfuz ettiği bir ülkede, oy dağılımının bu denli büyük farklılıklar göstermesi, hiç de olağan bir durum sayılmasa gerektir. Ama aynı zamanda bir uluslaşma sürecini kapsayan Cumhuriyet projesinin uygulamadaki eksiklik ve kırılabilirliğini düşündüğümüzde, bu, anlaşılabilir bir sonuçtur.

Aslında 1991'den beri HEP/DEP/HADEP/DEHAP çizgisinin her seçimde artan biçimde oy alarak belirli illerde tartışmasız birinci olması, zaten, yaşanan bir olağanüstü durumun dışavurumuydu. Ülkede ve bölgede çok önemli olaylar yaşanmasına karşın bu siyasal çizgi, Kürt yurttaşlarımızın yoğun olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerindeki oy tabanını genişleterek korumuştur. Türkiye genelinde her seçimin ana teması bir öncekinden farklı olduğu ve her seçimde siyaset sahnesi yeni baştan düzenlendiği halde, anılan illerdeki başat seçmen tercihleri bu değişiklikleri izlememiştir.

Ancak oy dağılımındaki bölgesel dengesizlik olgusu sadece anılan siyasi çizgiye ve belirtilen illere özgü değildir. Örneğin 1995 seçimlerinin birincisi RP, Ege ve Trakya'da hep barajın altında kalmıştır. Benzer şekilde 1999 seçimlerinde örneğin Trakya'da %42'ye, Ege'de %34'e yakın oy alarak ülke genelinde birinci olan DSP, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da %6,6, %8 oranındaki oylarla ancak altıncı sırayı alabilmiş, İç Anadolu'nun doğu kesiminde ise %12.5 gibi düşük bir oy oranıyla yetinmek zorunda kalmıştır. Aynı dengesizlik 1999 seçimlerinin flaş partisi MHP için de geçerlidir.

3 Kasım seçimleri, oy dağılımındaki bölgesel dengesizliğin, DEHAP bakımından artarak, diğer partiler açısından da çeşitli biçimlerde değişerek sürdüğünü göstermektedir. AKP'nin Güneydoğu oylarını, bölgenin yukarıda DEHAP bağlamında belirtilen özel durumu nedeniyle hesaba katmasak dahi, bu partinin diğer bölgelerdeki oylarının da geniş bir marj içinde dalgalandığı görülmektedir. Doğu ve İç Anadolu'da oy ortalamasını %50'ye yaklaştırdığı halde, Ege, Trakya ve hatta Akdeniz'de aynı başarıyı sağlayamamıştır. Metropoller itibariyle örneklersek, İstanbul'da %37 ve Ankara'da %38 dolayında oy alan AKP, İzmir'de %17, Adana'da %27'ye ulaşabilmiştir. Buna karşılık Ege ve Trakya'da ilk sırayı alan CHP, diğer bölgelerde bir hayli az oy toplayabilmiştir.

Kısacası, oy dağılımında bölgelerarası farklılıklar, 1999'daki kadar derin olmasa da hala devam etmektedir. Kuşkusuz bu özgün ve sürüp giden durumun sınıfsal, etnik, dinsel, ideolojik ve genel anlamda ekonomik nedenleri de vardır.

Ama asıl etken, aşağıda ‘bölgesel adaletsizlik’ başlığı altında değinilecek olan ve kökü eski tarihlere dayanan bir durumdur. Aslında bu, 1991 sonrası biçimden biçime giren partiler arası siyasal güç dağılımının ipuçlarını da içinde taşımaktadır.

B- SEÇMENİ YÖNLENDİREN ETKENLER

1- Genel Olarak:

3 Kasım seçimlerinde seçmen davranışlarını hangi etkenlerin belirlediği konusunda, yazılı ve görsel medyada pek çok şey söylendi ve söylenmekte. Bu değerlendirmelerin kısa zamanda son bulması da beklenemez. Öte yandan aynı konuda bilimsel yöntemleri kullanan bazı araştırmalar yapıldı, yenilerinin de yapılacağı anlaşılıyor. Böylece herkesin kendi bakış açısına ve gözlemine dayanarak yaptığı değerlendirmeler, zamanla daha nesnel bir çerçeveye oturtulacak ve olayın gerçeğe en yakın betimlemesine dayalı analizler de üretilecektir.

Bugüne kadar ortaya konan düşünceler dikkate alındığında, son seçimlerin sonuçlarını tayin eden belirleyici etkenin ekonomi olduğu, en başta da işsizlik, yoksullaşma ve gelecekte korku olgularının yer aldığı konusunda genel bir mutabakat vardır.

Kısaca söylenen şudur: Geçmiş dönemlerden devralınan ekonomik hastalıklar, 57. Hükümet döneminde daha da ağırlaşarak dayanılamayacak bir noktaya ulaşmış ve bunun sonucunda işini, gelirini ve kazanımlarını yitirerek yoksullaşan halk, Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik bunalımında sorumluluğu olan tüm partileri cezalandırmıştır.

Seçmenlerin en çok ekonomik etkenlere göre hareket ettiği tezine katılmamak olanaksızdır. Ancak, ekonominin tartışılmaz belirleyiciliği vurgulanırken başka bazı etkenleri de gözardı etmemek gerekir. Bölgesel adaletsizlikler; yolsuzluklar; siyaset kurumunun ve mevcut siyasal kadroların yıpranması; başta büyük depremler olmak üzere yaşanan doğal afetler sırasındaki Devletin yetersizlikleri ve bazı uygulamaları nedeniyle duyulan memnuniyetsizlik; AB ve diğer dış ilişkilerde yaşanan tıkanmalar; rejimin temel ilkeleri konusunda yaşanan gerginliklerin halk tarafından algılanma biçimi; Kürt sorunu ve bu sorun bağlamında atılması gereken demokratikleşme adımlarından duyulan hoşnutsuzluk; Hükümet içinde koalisyonun doğası gereği yaşanan uyum sorunları; Başbakanın özel durumundan kaynaklanan sorunların hastalığı nedeniyle daha da ağırlaşması ve bunun DSP’de yolaçtığı tıkanma; Türkiye’yi özelde Kıbrıs, Irak ve AB konusunda, genelde ise kendi Doğu

Akdeniz, Ortadoğu ve Asya perspektifleri bakımından belli bir biçimde davranmaya zorlamak isteyen bazı devletlerin bu yönde iç kamuoyu yaratma çabaları ve buna iştirak eden bazı güç odakları aracılığıyla DSP'nin parçalanması ve Hükümet'in felç edilmesi; ekonomide çok ağır bir kriz yaşanmışken ve pek çok alanda halkın canını yakan yeni yapısal düzenlemelere gidilmişken bunların sonuçlarını elde etmeden sürüklenen erken seçimler... Bu listeyi daha da uzatmak ve herbiri için ayrıntılı tahliller eşliğinde kanıt ve dayanaklar sunmak olanaklıdır. Gerçekten de bütün bunların, seçmenin Meclis'teki tüm partileri sert biçimde cezalandırmasına gerekçe oluşturduğu yadsınamaz.

2-Red ve Kabulde Ton Farkı:

Seçmenin 57. Hükümet ortaklarını ve Parlamento'daki eski muhalefet partilerini reddedişi, alabildiğine keskin bir yüz çevirme biçiminde olmuştur. Bugüne kadar hem iktidarın hem de muhalefetin oy kaybettiği, oy kayıplarının da bazıları için sıfırlanma düzeyinde gerçekleştiği bir seçim yaşanmış değildir.

Oysa, eski partileri böylesine sert biçimde olumsuzlayan seçmen, onların yerine koyacaklarını belirlerken aynı derecede kararlı ve güvenli davranmamıştır. Kabul, daha alçak perdeden olmuştur. Seçimlerden birkaç hafta öncesine kadar, çok sayıda seçmenin oyunun rengi konusunda kararsızlığını ve isteksizliğini sürdürdüğü, anketlerde de saptanmıştır. Kaldı ki, seçim sisteminin azizliğiyle ortaya çıkan milletvekili sayılarına değil de oy oranlarına ve katılım oranının düşüklüğüne bakarsak, seçmenin asıl vurgusunun eskiyi cezalandırma ve tasfiye noktasında olduğunu görürüz. İki partinin öne çıkarılarak, sanki ikisi arasında bir seçim yapılmıyormuşçasına oyların bölünmemesi yolundaki çok güçlü yönlendirmeye karşın, bu partilerin ikisi de umduklarından az oy aldıklarını beyan etmişlerdir. Seçimden kısa süre önce yapılan bir araştırmanın verilerine dayanan Sayın Tarhan Erdem, 11 milyon seçmenin 'bir de bunu deneyeyim' diye oy kullandığını, bu şekilde oy kullananların toplam oy kullananlar içinde % 33'e eriştiğini, oysa aynı oranın AKP için %38, GP için %54 olduğunu belirtmektedir. 'Görüşüme en yakın' diye oy verenlerin oranı ise AKP'de %33, GP'de %21'dir. Buna karşılık, CHP bakımından 'denemeciler'in oranı sadece %11, 'görüşüme en yakın' diyenlerin oranı ise %43'tür (1).

Bu verilerin bize sunduğu ipuçlarını dikkatle izlersek, seçmenin, oy attığı partilere tam ısınmadığını, beklentilerinin gerçekleşme derecesine göre ilerdeki tavrını belirlemek üzere kendini 'özgür' hissedeceğini, özellikle GP'ye verilen oyların bu partiyi geleceğe aynı güçle taşıyamayacak kadar 'gel geç' olduğunu ve 'görüşüme en yakın' diye oy verenlerin AKP ve CHP bakımından birbirine yakın büyüklükte seçmen kitlelerini oluşturduğunu, söyleyebiliriz.

Bütün bunlar, 3 Kasım seçimlerinde, çözüm mesajından çok tepki mesajının daha güçlü olduğunu göstermektedir.

3-AKP'yi Taşıyan Üç Özel Tepki

Seçmen duyarlılığının başta ekonomi olmak üzere yukarıda en önemlileri sayılan konularda yoğunlaştığı, her parti için bunların ağırlıklarının değişebileceği ve bunlara bazı özel etkenlerin eklenebileceği gayet açıktır. Anılan etkenlerin her birine ayrı ayrı değinmek, hem bu aşamada gereksizdir, hem de veri eksikliği nedeniyle spekülasyon kaçabilir. O yüzden, aşağıda sadece, ekonomik çöküntünün yolaştığı başat tepki ile birleşerek AKP'yi iktidara taşıyan üç özel tepkiye değinmek uygun olacaktır.

a-) Bölgesel Eşitsizliğe ve Kültürel Farklılaşmaya Tepki:

Partilerin bölgeler ve iller itibariyle aldıkları oylar incelendiğinde İç Anadolu'nun doğu kesimi ile Kürt kökenli yurttaşların nispeten seyrek bulunduğu Doğu Anadolu illerinin (2), son 3 seçimde de ağırlıklı biçimde radikal sağ partilere oy vermekte olduğu görülür.

Bu iller özellikle son 15 yıldan beri Devlet yatırımlarından yararlanamamaktadır. 1984-1991 döneminde yaygın biçimde uygulanan teşvik politikalarından da yeterince pay alamamışlardır. Başta İstanbul olmak üzere metropollerde ve kıyı kentlerde yoğunlaşan büyük sermaye, bu illere eskiden beri zaten ilgisizdir. Tam tersine buralarda sağlanan sermaye birikimi, belirli bir düzeye geldiğinde batıya ve bir miktar da güneye transfer edilmektedir. Gerçi, bu illerden bazılarında, yurt dışındaki işçilerin birikimlerinden de yararlanarak çok ortaklı şirketleşmeler yoluyla güçlü holdingler oluşturulduğu ve bunların birkaç tanesinin Türkiye çapında ve değişik sektörlerde faaliyet yürütebilir hale geldiği gözlenmişti. 28 Şubat süreci ve arkasından gelen krizler bu holdinglerin çoğunun sadece tabelasını bırakmıştır. Yeşil sermaye, İslami sermaye, Anadolu kaplanları, Anadolu sermayesi gibi adlarla anılan bu holdinglerden, ihracata dönük üretim olanağını bulanlar ile iç pazar payını koruyabilenler ayakta kalabilmiştir. Ancak 22 ilin geneline baktığımızda, bölge dışı büyük kentlere göç yüzünden köy nüfusunun azalması ve geleneksel faaliyet alanı olan tarım ve hayvancılığın görece olarak gerilemesinin de etkisiyle, bu illerin tarım eksenli küçük ve orta boy ticari ve sınai faaliyetten ibaret olan ekonomisi güdük kalmıştır. Finansman, pazarlama, rekabet koşullarına uyum, teknolojik iyileştirme vb. alanlardaki güçlükler, kronik enflasyon, kıt özkaynak, yüksek faiz ve yetersiz talep yüzünden giderek ağırlaşmıştır. Peşpeşe yaşanan krizler ise, bu illerin çeşitlenemeyen ve büyüyemeyen ekonomisini adeta felç etmiştir. Sonuçta bu yörelerde yaşayan yurttaşlar kalkınmadan pay alamadıklarını, Devletin kendilerine el uzatmadığını, seslerinin duyulmadığını düşünmekte ve medyanın yansıttığı büyük kentlerin yaşam biçimine olduğu kadar, Devletin

etnik ve dinsel alt kültürlerle yönelik 'hoşgörülü' yaklaşımına da tepki duymaktadırlar. Gidişatın ekonomisinden de, kültüründen de derin bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Bütün bu rahatsızlıklarını, anılan kentlerin sosyal yaşamına egemen olan yerel işadamları örgütleyip dilendirmektedir. Esasen irice kasaba dokusundaki bu illerin esnaf ve sanatkarları ile orta ve büyük sermaye sahipleri, aynı 'çarşı'da içiçedirler. Kentin sosyal ve düşünsel kültürü de çarşıda biçimlenmektedir.

İşte, nüfusunu ağırlıklı olarak etnik bakımdan Türk kökenlilerin oluşturduğu, mezhep farklılıklarından kaynaklanan sürtüşme ve ayrışmanın hala etkili olduğu, sürekli göç veren, ekonomisi köylerdeki küçük çiftçilikle kent merkezlerindeki 'çarşı'nın karşılıklı faaliyetlerine dayanan bu iller, 1991'den itibaren, sadece Devletten değil, merkez sağ ve merkez soldan da soğumaya başlamış, bu tavır değişikliğini her seçimde biraz daha belirgin biçimde açığa vurmuşlardır.

Öyle ki, 'milliyetçi' duyguların kabardığı konjonktürde yapılmış bir seçim olarak anılan 1999 seçimlerinde bile, sözü edilen konjonktürden en çok yararlandığı iddia edilen DSP, bu illerde anlamlı bir gelişme sağlayamamıştı. 116 milletvekilliğinden sadece 8'ini kazanabilmişti. Oysa, Apo'nun yakalanmasıyla kabardığı ve DSP'yi iktidara getirdiği öne sürülen 'milliyetçi duygular'ın en fazla bu illerde hüküm sürdüğü hemen herkesin ortak kanısı olagelmıştır.

Orta ve Doğu Anadolu'nun belirtilen illerinde 1991 seçimlerinde Radikal İttifak (RP, MHP, IDP), 1994 ve 1995'te RP, 1999'da MHP yükselişe geçmişlerdir. Son seçimlerde ise sağ seçmen, daha da çarpıcı bir oy oranıyla AKP'de toplanmıştır. AKP'nin bu illerdeki ortalama oy oranı %48,5'dir. AKP bu ortalama oy oranına diğer 63 seçim çevresinden sadece Düzce (%52,5) ve Kütahya'da (49,0) ulaşabilmiştir. Büyük oy kayıplarına uğramış olmakla birlikte, radikal sağın diğer partileri MHP, SP ve BBP'nin de hala en güçlü oldukları iller aynı illerdir. Nitekim bu üç partinin toplam ortalama oyları %15'in üstündedir. Bu illerin AKP için ne kadar önemli olduğunu yeni kurulan 58. Hükümetin bakanlarının doğum yerlerine bakarak da görebiliriz. 24 üyeli kabinenin Başbakan da dahil 11 üyesi bu illerde doğmuştur.

Anılan illerdeki seçmen, AKP'yi bu kadar güçlü biçimde desteklerken, bir yandan uğradığı ihmal ve eşitsizlik nedeniyle Devlete tepki duyduğunu, öte yandan da tüm umudu Anadolu sermayesinde kaldığı için onun önünü açacak bir iktidarı ısrarla aradığını göstermektedir. Daha önce RP'den ve bir ölçüde de MHP'den beklediği bu işi o partiler başaramamıştır. AKP onun gözünde, hem gereksiz sivriliklerden ders çıkardığını kabullenen, ama içinden çıktığı 'cemaat'ten de kopmayan ustalıklı söylemi, hem kent yaşamını belirleyen 'çarşı'ya mensup kişilerin oluşturduğu yerel örgüt kadroları, hem de merkez

sağdan transfer edilen politikacılarla çeşitlendirilen vitrini bakımından, umut vaatetmiş ve denenmeye değer bulunmuştur.

b-) Merkeze Tepki:

Sosyal bilimci Şerif Mardin'i izleyen bazı analistler, halkın Devletle ve siyasetle ilişkisini değerlendirirken, bir 'Merkez - Çevre gerilimi'nden yola çıkmaktadırlar

Merkez ile kastedilen, kentli, devlet hizmetlerinden öncelikle ve yeterince yararlanan, asker-sivil seçkinler olarak devlet işlerinde etkili ve en önemlisi laik-modern yaşam biçimini benimsemiş kişilerdir. Merkezdekiler, devletçi, buyurgan, tarihine ve halkına yabancılaşmış, statükocu, yasakçı ve bazılarına göre de yiyicidirler. Çevre ise, devlet tarafından sürekli itilip kakılan, geleneksel kültüre ve özellikle dinsel kurallara bağlı bir yaşam sürdüren, devletin zorla benimsetmeye çalıştığı laikliği içine tam ya da hiç sindirememiş, devletin hep uzağında kalan ve ondan çekinen 'taşralı'lardır.

Bazı siyasi analistler ve köşe yazarları, 3 Kasım seçimlerini de işte bu merkez - çevre etkileşimi içinde yorumlamışlardır. Bu kavramlar yardımıyla çözümleme yapanların kimilerine göre, 3 Kasım seçimlerinde çevre merkezi teslim almış, seçime çevre egemen olmuştur. Kimilerine göre de, seçimler Devlet'e karşı bir sandık patlamasıdır. Zafer dışlanmış ve horlanmışların, mağlubiyet 28 Şubat lobisininindir. 3 Kasım'da 28 Şubat'ın rövanşı alınmıştır. Millet, kendisine yabancı bir yaşam biçimini dayatanlara hınç ve nefretini kusmuştur. Yine bu kapsamda düşünenler içinde adı anılmaya değer birine, Yargıtay eski başkanı Sami Selçuk'a göre de, 'Bu ötekilerin iktidarındır'(3).

Bütün bu yorumlarda, sosyolojinin temel kavramlarından biri olan sınıf ögesini ve üretim ilişkilerini dışlamaktan tutunuz, 'merkez'i Devletle, Devleti de 1920-40'lardaki tek parti yönetimi ile özdeşleştirerek, 56 yıllık çok partili yaşamı yadsımaya ve içinden henüz çıkılamayan ekonomik kriz koşullarını gözardı ederek, her şeyin 'merkez' ile 'çevre' arasındaki ideolojik ve kültürel çatışmadan türediğini varsayan bir abartmaya kadar, bir dizi yanlış vardır. Üstelik bazı yorumlarda, Devlet ile merkez ve Millet ile çevre özdeşlikleri içinde, Devlet alabildiğine hırpalanırken, Millet metafizik ve platonik bir biçimde yüceltilmekte, tek boyuta indirgenen ve abartılan seçmen tercihi, siyasal İslamın fazileti ve siyasal İslam ile demokrasinin pek güzel bağdaşacağına ilişkin tezlerin isabeti bakımından bir laboratuvar kanıtı gibi sunulmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek, adeta referansı İslam olan bir siyasetin laik Cumhuriyet üzerinde sağladığı bir zafere alkış tutulmaktadır.

Aslında bu değerlendirmeler, yukarıda belirtilen bilimsel sakatlıkları ve siyasal saplantıları nedeniyle, 3 Kasım seçimlerini açıklamaktan çok, gerçeği çarpıtıp anlaşılmasını daha da zorlaştıran ideolojik bildirimlerdir.

Ancak, 'Merkez - Çevre' geriliminden söz açılmışken, onun çağrıştırdığı ve gerçekten bize özgü bir versiyonunun, 3 Kasım seçimlerinde yardımcı bir etken olarak rol oynadığını da görmezlikten gelemeyiz. Sözü edilen versiyon, her türlü toplumsal etkinliği devlet eksenli düşünme alışkanlığımızdan kaynaklanır. Geçmişimizin dayandığı Asya tipi üretim tarzından ve onun siyasal ürünü olan Doğu despotizminden miras kalan bu tarihsel alışkanlık, Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. Modern sınıfların kendi özgün kimlik, kültür ve kurumlarıyla ortaya çıkamamaları, toplumun, devletten ibaret ve sadece devletin eylemleri ile varlığını sürdüren bir organizma gibi algılanmasına yolaçmıştır. Eğitimden sağlığa, üretimden tüketime, tasarruftan yatırıma, işten sosyal güvenliğe, spordan sanata, her şey devletten beklenegelmiştir. Kötülüğün de iyiliğin de kaynağı devlet diye düşünülmüştür. İşler yolunda gittiğinde doğal olarak devlete ve devletin benimsediği ilkelere halktan pek ses çıkmamıştır. Ancak, meşakkatli dönüm noktalarında ve işler sarpa sardığında halk çoğunluğu tepkisini, gerçek sorumlulara ve gerçek nedenlere, yani izlenen somut politikalara ve iş başındaki yöneticilere değil, ama daha çok devletin kurucu ilke ve ideolojisine yöneltmiştir. Her şey devletten bilindiği içindir ki, bunalımın sorumlusu olarak da devlet ve devlete ait temel felsefe suçlanmıştır. İşte bu eğilim, tüm Cumhuriyet tarihimiz boyunca, siyasetin eksen ve rejim karşıtlığının ana malzemesi olmuştur. Her bunalımda Cumhuriyetin ilkeleri sorguya çekilmiş ve çare bu ilkelerin terkedilmesinde ya da sulandırılmasında aranmıştır. Kurulu sosyo-ekonomik düzenin gerçek sahipleri ve halkı perişan eden politikaların asıl savunucuları, halktaki bu kronik 'hedef şaşırma' illetinden sürekli yararlandılar.

Son seçimleri ve ona ön gelen 15 yıllık istikrarsızlık dönemini de bu açıdan irdeleyebiliriz. Yaşadığımız bunalımlarda küreselleşmenin, mevcut ekonomik sistemin, yerli özel sektörün, halkımızdaki alışkanlıkların ve hatta iktidara gelen partilerin izledikleri politikaların payı görmezden gelindi. Suçlanan hep devletin ilkeleri, kuralları, organları ve gelenekleri oldu. Devletin düzeltilmesi, değiştirilmesi, yenilenmesi ya da toptan kaldırılması gereken olumsuzlukları yanında, çağdaş, rasyonel ve ilerici nitelikleri de hedef alındı. Özellikle laikliğe ve çağdaş yaşam biçimine karşı ve din esaslı bir düzen için çalışanlar, halktaki işte bu devlete tepki refleksinden ustaca yararlandılar. Ulusal ve kamusal çıkarın gözetilmesi, laiklik, topluma karşı sorumluluk ve kurallara uygunluk, çekilen sıkıntıların nedeniymiş gibi gösterildi. Vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınmacılık, yurtdışına servet transferi, spekülörlük, kayıt dışı yaşamak ve kamusal yükümlülükleri boşlamak, meşrulaştırıldı ve kural dışılık moda haline getirildi. Olur olmaz nedenle devlet düzeni ve siyaset kurumu aşağılandı. Deyim yerindeyse her şey ayağa düşürüldü. Krizin yarattığı öfke, devlete

duyulan tepki ile örtüşerek öylesine büyüdü ki, kendisini bu öfke seline kaptırmış olan seçmene ne krizin gerçek nedenleri, ne de gerçek çözüm yolu anlatılabildi. Anlatma durumunda olanlar halkın güvenini zaten yitirdiğinden, doğru da söyleseler seçimde ters etki yaptı. AKP liderinin yargılanması, hapis yatması ve son aşamada aday olamaması, bir taraftan onu halk gözünde mağdur konumuna getirirken, öte yandan da yargı birimleri arasındaki uyumsuzluklar ve verilen tartışmalı kararlar, AKP'ye engel değil tam tersine daha da yükselebilmesi için sadece merdiven basamağı işlevi gördü. AKP asıl, İslamcı fikirleri nedeniyle değil, ekonomik kriz yüzünden oluşan isyan ile halkta tarihsel bir miras olarak varolan ve kriz dönemlerinde depreşen merkez karıştığını, kendi kimliğinde ve söyleminde birleştirdiği için başarılı oldu.

c-) Radikal Sağın İki Partisine Tepki:

Seçimlerden önce ve hemen sonra yapılan kamuoyu araştırmaları, AKP oylarının en başta 'Milli Görüş' ve ' Milliyetçi Hareket' tabanından geldiğini göstermektedir. Yılmaz.Esmer yönetiminde seçim ertesinde yapılan araştırmada, AKP oylarının %30'unun SP'den, %18,6'sının MHP'den, %14'ünün DYP ve ANAP'tan, %8,8'inin de DSP'den geldiği, geriye kalan %28,6'sının ise diğer partiler ile ilk kez oy kullananlardan sağlandığı bulgulanmıştır(4). Bunun anlamı, SP'nin yakın atası olan FP'nin 1999'da aldığı oyların %67,5'inin, MHP'nin aldığı oyların %35,9'unun, DYP ve ANAP'ın aldığı oyların %19,2'sinin ve nihayet DSP'nin aldığı oyların %13,7'sinin AKP'ye gittiğidir. Buradan da açıkça görülmektedir ki AKP, RP/FP zemininde doğmuş, başta MHP olmak üzere tüm öteki Parlamento partilerinden aldığı oylarla güçlenmiştir.

Burada incelenmesi gereken nokta, önceki seçimlerde FP ve MHP'ye oy veren seçmenlerin neden AKP'ye yöneldiğidir.

AKP'nin kurucu lider kadrosu, milli görüş hareketi içinde kimlik edinmiş ve siyaset yapmış kişilerden oluşmaktadır. Bu hareketin 1969'dan itibaren merkez sağdan bağımsız bir siyasi akım olarak, MNP, MSP, RP ve FP gibi birbirinin her bakımdan tekrarı olan partiler aracılığıyla yürüttüğü İslamcı siyaset, üç kez yasadışına düştükten sonra, 1999 seçimlerindeki ağır yenilgiyi müteakip gerilemeye yüz tuttu ve arkasından da FP'nin yine aynı nedenlerle yasaklanması bölünmeyi getirdi. Siyasetten yasaklı ama otoritesi tartışılmaz sanılan kadim liderin iradesine karşı ilk kez muhalefet bayrağı açanlar, FP içinde önce 'Yenilikçi' olarak kendilerini tanıttılar. Çoğu, MNP ve MSP'den beri milli görüşün gençlik kesiminde görev yapmıştı. Bu hareketin temel ilke ve amaçlarından koştukları düşünülemezdi. Kaldı ki, hareketin en başarılı olduğu RP döneminde üst yönetim sorumlulukları da almışlardı. RP ve FP'nin temelli kapatılmasında şahsen onların da payları vardı.

Şu halde ‘yenilikçilik’ denilen şey, Milli Görüşü destekleyen seçmen gözünde, hareketin özünü ilgili olamazdı. Olsa olsa hareketin yıllardır değişmeyen kadrosu ve siyaset üslubuyla ilgili bir yenilenmeden söz edilebilirdi. Çünkü bu kadro hem yaşlanmış, hem de başta lider olmak üzere kadronun önemli elemanları siyasetten yasaklanmıştı. Yerlerine getirilenler ise sadece emanetçiydiler. Öte yandan, ısrarla izlenen değişmez politikalar ve bu politikaların halka sunulmuş biçimi eskimiş ve tıkanmıştı. Tabanın özlem ve istekleri bir türlü gerçekleştirilememiş, tam tersine yılların sabrıyla kazanılan kaleler düşmüş, hareketi besleyen kaynakların suyu kesilmiş, büyük bir atılımla ele geçirilen iktidar acemice ve basiretsizce yitirilmiş, daha da kötüsü halk desteği küçülmeye ve taraftar kitlesi başka partilerin ‘erkeklik’ vaadeden sesine kulak vermeye başlamıştı.

İşte AKP her şeyden önce, haklı ya da haksız, başarısızlığı ve tıkanmışlığı çeşitli kereler tescillenmiş olan eski Milli Görüş çizgisine, yine kendi seçmen tabanının tepkisinden doğmuş bir ‘yenileşme’ arayışıdır. Başlangıçta kadro ve üslup ile sınırlıymış gibi görünen yenileşme, zaman içinde yeni politikalara, dolayısıyla yeni ittifaklara da yönelmiştir. Üsluptaki farklılaşma giderek ilkelerde dahi değişme olabileceğini gösterecek kadar çeşitlenmiştir. Bu farklılaşma ve çeşitlenmenin AKP’nin içyapısı ve geleceği açısından taşıdığı önem büyüktür ve bu konuya ilerde değinilecektir.

AKP’ye hayat veren şey sadece tabanın FP/SP’den umut kesmesi ve tıkanmayı görüp yeni bir arayışa geçmesi değildir. Bu arayışa daha 1999 seçimlerinde çıkan ve gittiği yerde aradığını bulamayan seçmenlerin durumu da AKP için önemlidir. Gerçekten de 1999’ seçimlerinde MHP, oyunu %144 oranında artırarak Türkiye’nin ikinci partisi olurken, asıl patlamayı RP/FP’nin kalelerinde yapmıştı. Sadece örnek olsun diye Konya seçim sonuçlarına bakabiliriz. Milli görüş çizgisinin doğum yeri ve şunca badireye karşın bu çizginin kalesi olagelmış Konya’da, FP % 41,7’den %30,2’ye düşerken, MHP %12’den %26’ya yükselmişti. MHP 14 puanlık artışın 11,5 puanını FP’den kazanmıştı. FP seçmeni FP’de arayıp da bulamadığı kılavuzu MHP’nin sağlayacağını sanmıştı. Bu oy kayması hemen tüm Orta, Kuzey ve Doğu Anadolu illerinde yaşanmıştı. Ancak, hem Hükümet ortağı olarak tabanını ekonomik krize kurban eden, hem de Devlete ters düşmemek için ‘türban’ ve imam-hatiplerin geleceği konusundaki çekingenliğiyle hiçbir derde deva olamayan MHP, FP’den ödünç aldığı seçmeni düş kırıklığına uğrattı. ‘Çevre’nin taleplerini karşılamaya gücü olmadığı gibi niyeti de yoktu. Çünkü MHP’nin yapısında ‘merkezci’ genler daha ağır basmaktaydı. Bu partiye fazlaca ısınması zaten beklenmeyen milli görüş seçmeni için, AKP’ye yönelmekten başka yakın yol kalmamıştı. Onlar da öyle yaptılar, radikal sağın yeni partisi olarak gördükleri AKP’nin yolunu tuttular. AKP kadrolarıyla aralarında geçmişe dayanan güçlü duygu bağları vardı. Üstelik her ikisi de FP’nin yetmezliğinden muzdarip oldukları için yuvadan ayrılmışlardı. Bu yüzden önce onlar buluştu.

(1) Tarhan ERDEM, *Radikal Gazetesi*, 6 Kasım 2002.

(2) Sözü edilen iller şunlardır: Adıyaman, Aksaray, Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Malatya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Tokat, Yozgat.

(3) Sami SELÇUK, *Radikal Gazetesi*, 8 Kasım 2002.

(4) Yılmaz ESMER, *Milliyet Gazetesi*, 16-20 Kasım 2002.